

ЛІТЕРАТУРА

1. Підвірна А. М. Ергоніми як маркери англомовного соціокультурного простору: структурні та семантичні особливості : Кваліфікаційна робота. Миколаїв, 2022. 84 с.
2. Позніхіренко Ю. І. Мотиваційна база ергонімів як знаків соціокультурного простору України й англомовних країн (на матеріалі назв закладів харчування) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2018. 25 с.
3. Полосіна М. Особливості найменувань підприємств м. Донецька та Макіївки. *Лінгвістичні студії*: збірник наукових праць. Вип. 15. 2007. С. 524–526.
4. Самодай В. П., Кравченко А. І. Організація ресторанної справи : навч. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 424 с.

Юлія Черватюк

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Завальнюк І.Я.

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ УЛАСА САМЧУКА

Анотація. У статті описано діалектну лексику, вживану у мовотворчості Уласа Самчука. Увагу зосереджено на іменникових діалектизмах, які розподілено за шістьма тематичними групами. Окреслено семантику згаданих одиниць, зіставлено її із значеннями таких самих діалектних лексем, уживаних у відомих лексикографічних працях.

Ключові слова: діалектизм, діалектна лексика, значення діалектної лексики, тематична група, твори Уласа Самчука.

Annotation. The article describes the dialect vocabulary used in the language creation of Ulas Samchuk. Attention is focused on noun dialectisms, which are divided into seven thematic groups. The semantics of the mentioned units is outlined, it is compared with the meanings of the same dialect lexemes used in known lexicographical works.

Keywords: dialecticism, dialect vocabulary, meaning of dialect lexeme, thematic group, works of Ulas Samchuk.

Питання поглибленого вивчення української діалектної лексики як складової національної мови посідають на сучасному етапі вивчення

україністики помітне місце. У цій царині ґрунтовними є дослідження діалектологів С. Бевзенка [2], Д. Брилінського [3], І. Гороф'янюк [5], П. Гриценка [6], М. Корзонюка [8], П. Лисенка [9], І. Матвіяса [10], Т. Ястремської [12] та ін.

Здавна й українські письменники шанобливо ставляться до діалектів, уміло використовують у своїх творах говіркові слова та їхні форми. Проте питання ролі діалектизмів у мові художньої літератури описані дослідниками недостатньо, що й робить нашу наукову розвідку актуальною.

Метою пропонованої статті є аналіз діалектної лексики, уживаної у творах Уласа Самчука, зокрема окреслення семантики іменникових діалектизмів письменника і зіставлення їхніх значень із значеннями, поданими у відомих лексикографічних джерелах.

Простежено, що більшість діалектизмів, які функціонують у творах письменника, зафіксовані в словниках, що увиразнює думку про те, що цей компонент української мови для нього досить важливий. Діалектна лексика Уласа Самчука пов'язана здебільшого з Волинню. Можна навіть говорити про естетичну функцію таких діалектизмів, адже найглибший слід у душі письменника залишила волинська природа.

Звеличуючи предківську землю художнім словом, Улас Самчук звертається до історичних, археологічних джерел, ураховуючи твори «батька історії» Геродота, старовинні міфи, легенди, перекази. Глибоке ознайомлення з фольклором та етнографією Волині – найдавнішим історичним та культурним центром України, дослідження ментальності мешканців цього краю дає підстави письменникові зробити висновок про її своєрідність. Роман Уласа Самчука «Волинь» став одним із найунікальніших творів в українській літературі, своєрідним гімном Волині, його людям, любові до землі, селянській праці. Досягнуто цього також і завдяки мовному оформленню роману, передусім специфічному використанню діалектизмів.

Діалектна лексика, розмаїта й багатобарвна, визначає стильову домінанту реалістичної мовної палітри Уласа Самчука, вона є матеріалом художнього мислення письменника, відтворюючи народне світобачення, народну філософію. Уживання літературних синонімів замість діалектних слів, здається, змінило б сутність зображеного, відірвало б роман від землі Волині, яка його породила і з якою він зрісся у своїй художній довершеності. Говіркова лексика становить

єдине ціле з мовною тканиною твору, не дисонуючи з нею, змальовує картини господарювання селян, побутові сцени, яскраві, психологічно змістовні мовні портрети. Вона входить не лише в діалоги, а й у невластне пряме мовлення, ліричні пейзажні замальовки, філософські і публіцистичні роздуми, історичні екскурси [Бублейник 2000: 76].

Значення діалектизмів, уживаних у творах Уласа Самчука, ми зіставляли із значенням цих лексем у «Словнику західнополіських говірок» за редакцією Г. Л. Аркушина [1], «Словнику поліських говірок» за редакцією П. С. Лисенка [9], одинадцятитомному тлумачному «Словнику української мови» [11] та ін., робили відповідні висновки й узагальнення.

Спостережено, що діалектизми у мовотворчості Уласа Самчука представлені лексемами різних частин мови. Велику групу діалектизмів становлять іменники різних тематичних груп. Зокрема:

-найменування предметів домашнього побуту, знарядь праці: *пуделко, банька, нецьки, юхт, кушка, напр.: По лавицях розложені коробки, пуделка, старі часописи, квіти, брудні дитячі руки* (У. Самчук, I, с. 292).

Пуделка [пуделка] -и, – «те, що пуделко». Пуделко [пуделко] -а, – «невелика металева або картонна коробочка переважно круглої форми» [Аркушин 2000, Т. 1: 100].

«Словник української мови» (далі СУМ) подає таке значення цього слова: «Пуделко -а, діал. зменш.-пестл. до «пудло» [СУМ, VIII : 384]. Пудло -а, діал. «коробка або футляр» [СУМ, VIII : 385].

Якщо звернемося до «Словника гуцульських говірок», то дізнаємося, що аналізоване слово запозичене з польської мови: пуделко, -а, коробка; пор. пол. *rudelko* [Гуцульські говірки 1997: 159].

Запивалось кислим молоком з гладиики або звичайною водою з баньки, що стояла в тінному місці (У. Самчук, I, с. 289).

Банька [бан'ка] -и, ж. 1) «глиняна посудина для води з вузьким горлом; те, що, банка» [Аркушин 2000, Т. 1: 10]. Банька, діал. «очне яблуко» [СУМ, I: 102].

Це слово спостерігаємо і в «Словнику західноволинських говірок», пор.: Банька, е, ж. 1) «металева тонкостінна посудина для відстоювання сметани зі свіжого молока»; 2) «скляна посудина на ніжках з отвором внизу і вгорі для ловлення мух» [Корзонюк 1987: 70].

Значення слова в Уласа Самчука збігається також зі значенням, яке подає «Словник поліських говірок», пор.: Банька, -и, ж. «череп'яна посудина з вузькою шийкою, призначена для доставки питної води на

поле» [Лисенко 1974: 29]. Отже, *банька* – багатозначне діалектне слово, передусім – посудина, банка.

А я аж двадцять нецьок продав, горілки купив (У. Самчук, Т. 2, с. 262).

Нецьки «ночви» [Аркушин 2000, Т. 1: 345; СУМ, V: 402].

На поясі у кожного спереду висить кушка з брусом, а ззаду застромлена за пояс дерев'яна мантачка (У. Самчук, I, с. 155).

Кушка [кушка] -и, ж.; «дерев'яна посудина у формі лійки для води, яку косарі вішали до пояса, щоб мочити мантачку» [Аркушин 2000, Т. 1: 274; Гуцульські говірки 1997: 108].

Кушка, -и, ж.; «дерев'яний кухоль, у якому косарі тримають гострильний брусок» [СУМ, IV: 425];

-найменування житлових і господарських будівель та їхніх частин: *шопа, почекальня, робітня*, напр.: *Від брами вбік, між хлівом і шопою, вузенькі, темні суточки* (У. Самчук, I, с. 182).

Шопа [шопа] -и, ж. 1. «великий хлів для зберігання снопів і реманенту»; 2. «те, що буда» [Аркушин 2000, Т. 2: 273]. Це слово функціонує також у гуцульських говірках зі значенням «приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту, приміщення на пасовищі для худоби» [Гуцульські говірки 1997: 215].

Одинадцятитомний «Словник української мови» подає схоже значення цієї діалектної лексеми: «покрівля, накриття на опорах для захисту чого-небудь від сонця, дощу і т. ін.» [СУМ, XI: 509].

Описуючи життя в старому селі, письменник уживає слово *суточки* «вузенькі вулички», напр.: *І не пішов одразу на другий його кінець до свого дому, а завернув у суточки до Сергія* (У. Самчук, II, с. 192).

Зустрічалися в робітні кошиків, *десь випадково на коридорі, на дворі під час прохідок...* (У. Самчук, II, с. 212).

Робітня «майстерня» [СУМ, VIII: 586];

-назви осіб за родом, характером діяльності, суспільним становищем, спорідненістю чи свояцтвом: *швагер, жандар, льокай*. Напр.: *Теличку вкрав Никонів швагер, що також у Теклі ночував* (У. Самчук, II, с. 104).

Швагер [швагер] – гра, ч.; 1. «те, що швагер»; 2. «сестрин чоловік»; 3. «чоловік дружининої сестри» [Аркушин 2000, Т. 2: 260; Корзонюк 1987: 259; Лисенко 1974: 234; СУМ, XI: 426].

Козак заявив – хто піде, попаде до жандарів, але ми раз і на козака плюємо (У. Самчук, II, с. 62).

Жандар «жандарм» [СУМ, II: 508].

– *Вчу його на **льокай**, а він робить порядні успіхи* (У. Самчук, III, с. 159).

Льокай [л'окай] «наймит» [Аркушин 2000, Т. 1: 299];

-назви рослин, тварин: *горупка, зеленуха, жижавка, боз, дик, лошиця*, напр.: *Доходили останні тижні літа, поля почорніли, бабине літо поснувалось по скибах, зябля поросла **горупкою**, походило розсипане зерно* (У. Самчук, I, с. 181).

Горупка – «кормова рослина для годівлі худоби» [Аркушин 2000, Т. 1: 104].

*Одні густі й великі кущі **бозу**, що оточили навкруги будинок, свідчать про те, що було колись* (У. Самчук, II, с. 138).

Боз, діал. «бузок» [СУМ, I: 212].

*Там лиш вітер шугає, та вовки виють, та хрюкають **дики*** (У. Самчук, I, с. 89).

Дик, діал. «дикий кабан; вепр» [СУМ, II: 274; Аркушин 2000, Т. 1: 132; Гуцульські говірки 1997: 59].

*За Шпака дали нам якусь булану **лошивку*** (У. Самчук, I, с. 532).

Лошивка [лошиц'а] «напівдоросла кобила» [Аркушин 2000, Т. 1: 292];

-назви одягу: *папруга, колошині*, напр.: *Іншим разом він би взяв **папругу** і показав би їй, як то і від чого ревіти, але цим разом замкнув себе на всі замки і мовчить, мов той камінь, що лежить при дорозі і по ньому всі колеса котяться* (У. Самчук, I, с. 197).

Папруга [папруга] «ремінний пояс» [Аркушин 2000, Т. 2: 26; Корзонюк 1987: 178; Лисенко 1974: 151];

-реалії, пов'язані з сільським господарством: *зябля, мерва, пастівень*, напр.: *Як доорем сьогодні, то завтра заволочеш **зяблю*** (У. Самчук, I, с. 24).

Зябля [з'абл'а] -і, ж.; «поле, виоране восени для сіяння ярих культур на весні» [Аркушин 2000, Т. 1: 132].

Зябля -і, ж.; діал. «зяб» [СУМ, III: 742]. **Зябля** – «осіння оранка поля для сіяння ярих культур навесні; ділянка поля, зорана з осені й підготовлена для весняної сівби ярих культур» [Лисенко 1974: 85]. Значення цього слова, ужитого Уласом Самчуком, збігається зі значенням, поданим у словниках.

*І там, під жолобецьким лісом, і на Угорщині, і під сільськими **пастівнями*** (У. Самчук, I, с. 9).

Пастівень «пасовище» [СУМ, VI: 9; Аркушин 2000, Т. 1: 31].

Отже, художній спадок письменника досить оригінальний і заслуговує на увагу не лише з погляду літературної майстерності. Діалектні елементи, органічно вплетені як у мову персонажів, так і в

мову самого автора, надають творам неповторності й індивідуального стилю викладу, адже завдяки вдалому використанню діалектизмів як стилістичних засобів української літературної мови майстерно відтворено панорамну картину життя волинян на початку ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок у 2-х т. Луцьк : Вежа, 2000. Т. 1. 354 с.; Т. 2. 456 с.
2. Бевзенко С. Українська діалектологія : навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
3. Брилінський Д. Словник подільських говірок : монографія. Хмельницький : РВВ, 1991. 116 с.
4. Бублейник Л. В. Особливості художнього мовлення. Луцьк: Вежа, 2000. 225 с.
5. Гороф'янюк І. Лінгвальне портретування українського села Булаєшти Республіки Молдова: фонетичні паралелі з подільським говором / 2012. URL: <https://journals.pan.pl/Content/93511/mainfile.pdf>
6. Гриценко П. Моделювання системи діалектної лексики. Київ : Наукова думка, 1984. 227 с.
7. Гуцульські говірки : короткий словник / Уклад.: Г. Гузар та ін.; відп. ред. Я. Закревська. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 232 с.
8. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. Українська діалектна лексика. Київ , 1987. С. 62–267.
9. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наукова думка, 1974. 260 с.
10. Матвіяс І. Українська мова і її говори : монографія. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с.
11. Словник української мови : в 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. [Електронний ресурс]. URL: <http://sum.in.ua/>
12. Ястремська Т. Моделювання українського діалектного простору: концепти верх/низ : монографія. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2021. 802 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Самчук У. О. Волинь: роман у трьох частинах. Київ : Дніпро, 1993. Т. 1. 574 с.

2. Самчук У.О. Волинь: роман у трьох частинах. Київ : Дніпро, 1993. Т. 2. 334 с.

Євгенія Шевчук

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Павлушенко О.А.

МОВНІ ЗАСОБИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ У ВИСТУПАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ.

Анотація. У статті проаналізовано промови Президента України Володимира Зеленського воєнного періоду, зокрема мовні засоби впливу у його виступах. Досліджено мовні засоби персуазивності, використані промовцем з метою запобігти просуванню ворожої дезінформації у світі та сформувати коаліцію сил західних демократій у боротьбі проти варварів ХХІ ст..

Ключові слова: персуазивність, реципієнт, засоби впливу, парцеляція, перифраз, антонімія понять, персоніфікація, іронія, антитеза, порівняння.

Annotation. The article analyzes the speeches of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi and examines the linguistic means of influence in his speeches during the war period. The means of persuasiveness used in order to prevent the promotion of hostile disinformation and to create a coalition for a joint fight against the aggressor have been studied. The linguistic means in the speeches of the President of Ukraine with the aim of influencing the recipients were analyzed and classified.

Keywords: persuasiveness, recipient, means of influence, parcellation, paraphrase, antonymy of concepts, personification, irony, antithesis, comparison.

Актуальність цього дослідження є беззаперечною, адже зараз, у момент повномасштабного вторгнення, ми як ніколи слідкуємо за новинами, а особливо за зверненнями Президента України. Кожен його виступ знаходить відгук у суспільстві, кожна промова містить не тільки важливу інформацію, а й засоби впливу на емоційну сферу слухачів. Саме інструменти персуазивності у цих